

KASBGA YO‘NALTIRISHDA O‘QITUVCHINING ROLI

G‘ofurova Aziza Xidirnazar qizi, Burxonova Gulsanam Zoir qizi

¹A.Qodiriy nomidagi JDPU, Texnologik ta’lim va tasviriy san’at fanlari i kafedrası
katta o‘qituvchisi, ² Professional ta’lim yo‘nalishi talabasi, Jizzax shahri,
O‘zbekiston
e-mail:tilabova_t@gmail.com

Annotatsiya: O‘qituvchini o‘quvchini kasbga yo‘naltirishdagi roli va ahamiyati eng avvalo bu o‘quvchilarni tarbiyalashida, ta’lim berishida, ma’naviy boy inson bo‘lishlariga yordamlashishlarida ko‘zga tashlanadi. o‘quvchini o‘zini anglashi, o‘z “Men”ligini tanishi bu o‘z - o‘zidan kelib chiqmaydi albatta, bunda o‘qituvchining mehnati va talablari yotadi. o‘quvchini kasb tanlashida va bu kasb uning qiziqishlari bilan bog‘lanishida aynan o‘qituvchining amaliy ishlari, ya’ni tarbiyasi va bergan ta’limi yotadi.

Kalit so‘zlar. Kasbga yo‘naltirish, “Men”ligi, talim va tarbiya, psixologik - pedagogik, o‘qituvchi o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishi.

O‘shib kelayotgan yosh avlodni ma’lum bir kasbga yo‘llashda o‘qituvchilarning o‘rni juda kattadir. Kasbga yo‘naltirish, o‘quvchilarga kasbiy maslahatlar berishda o‘qituvchilarning roli va vazifalari ko‘pdir. Kasbga yo‘naltirish - bu yoshlarni kasbga ega bo‘lishlaridagi psixologik - pedagogik va meditsina bilan bog‘liq bir butun jarayon bo‘lib, unda shu yoshlarning xohishlaridan, havaslari, qobiliyatlari va jamiyatni mutaxassislariga bo‘lgan ehtiyojlarini hisobga olgan holda amalga oshirib beradigan jarayondir. Kasbga yo‘naltirish - bu pedagoglarni ta’lim va tarbiya berish jarayonida o‘quvchilardagi qobiliyat va qiziqishlardan kelib chiqqan holdagi, ulardagi psixologik xususiyatlarni hisobga olgan holda maslahatlar berish jarayonidir. Kasbga yo‘naltirishda asosan maktab psixologlari ish olib borsalarda, bu jarayonda ko‘proq o‘qituvchilarning o‘rni va roli katta bo‘ladi. O‘qituvchi o‘quvchi bilan doimo bilim berish davomida muloqotda bo‘ladi va undagi qobiliyat, havas, qiziqishlar haqida ko‘proq ma’lumotlarga ega bo‘ladi. Shulardan kelib chiqqan holda o‘qituvchining kasb tanlashda o‘quvchiga ta’siri ham, yo‘nalish berishga imkoniyati ham yuqori bo‘ladi.

Kasbga yo‘naltirishda o‘qituvchining roli katta bo‘lib, o‘qituvchi o‘quvchi bilan bevosita ishlashi undagi ko‘plab va xususiyatlarni o‘rganib boradi. Shuni

ta’kidlash kerakki, bo’lg’usi kasbni tanlayotgan yoshlar hayotida bu jarayon ular uchun juda mas’uliyatli va qiziqarli jarayon hisoblanadi. Bu davrda o’qituvchining vazifasi ota - onalarga va o’quvchilarning o’ziga yordam berish, ularni to’g’ri kasb tanlashlari uchun maslahatlar berish hisoblanadi.

Shuni ham esdan chiqarmaslik kerakki, kasb tanlash davridagi o’quvchilar hali kasbni mustaqil tanlay olmaydilar, ularning ko’pchiligi qaror qabul qilishda qo’rquv hissini boshidan o’tkazadilar. Kasb tanlashda ikki xil kategoriyaga tegishli bo’lgan o’quvchilar mavjud. Biri hali biror bir kasbga qiziqmagan, hech narsa bilan mashg’ul bo’lmagan, ular uchun hayot bir xil, zerikarlidir. Ikkinchi ko’rinish uni teskarisi juda faol bo’lgan o’quvchilar, ular o’qishda juda faollar, boshqa faoliyat turlarida ham faolliklari bilan ajralib turadilar. Bu bolalar hamma narsani bajara oladigan, epchil, uddaburon bo’lib ularda talant ham bor, lekin kasb tanlashda ular qaysi kasbni tanlashga ikkilanib qoladilar. Ularda o’zlari bajarayotgan qaysi kasb ko’proq kerakligini anglash darajasi yaxshi bo’lmaydi. Bu yerda ham o’qituvchining roli ko’zga tashlanadi.

O’qituvchi o’quvchilarni kasbga yo’naltirishi bu asosan kasb tanlash jarayonida ko’proq ko’zga tashlanadi. Bunda katta yoshdagi maktab o’quvchilariga o’qituvchi quyidagi yo’nalishlarda o’z yordamlarini beradilar:

Maqsadli - motivli komponentlar (aniq bir kasbga bo’lgan qiziqishni mustahkamligi)

Irodaviy - emotsional komponentlar (faoliyatni aniqlashdagi mustaqillik, intizomlilik, faollik va emotsional bir xillik)

Kognitiv - komponent (kasb to’g’risidagi bilimlarni mavjudligi, kasbiy faoliyatni spetsifikasini bilish)

Amaliy - faoliyat komponentlari (kasbiy amaliyotda bilimlarni tadbiq etishdagi uddaburonlik va savodxonlik bilan xarakterlanadi)

Refleksiv - natijali komponent (kasbni tanlashdagi va keyingi davrdagi ishlariga qattiq ishonish va uni to’g’riligini anglash)

O’qituvchi o’quvchilarni kasb tanlashlarini shakllanishiga tayyorlashda quyidagi sharoitlarni tadbiq etadi:

- O’quvchilarni har xil kasb bilan tanishtirish, ayniqsa shu region uchun zarur bo’lgan kasblarni ularga tanishtirib borish (ota - onalarini bu faoliyatga jalb qilish, shu kasbdagi ko’zga ko’ringan mutaxassislarni hayot yo’li bilan tanishtirish).

- O’quvchilarni shaxsiy intilishlarini, havaslarini anglashlariga yordam

berish, ularni qobiliyatlarini va imkoniyatlarini har xil kasblarda tadbiq eta olishlarini tushunishlariga yordam berish (shu jumladan kasbga yo‘naltiruvchi o‘yinlar orqali).

- O‘quvchilarni maqsadga yo‘naltirilgan faoliyatlarini faollashtirish, qiziqishlarini rivojlantirish, havas va imkoniyatlarini faollashtirish (bu to‘garaklarda va darsdan tashqari faoliyatlarda).

- Maktabdagi kasbga yo‘naltirish masalalari bo‘yicha oliy ta’lim o‘quv yurtlari va ishlab chiqarish tashkilotlari bilan uzviy hamkorlikni yo‘lga qo‘yish (ekskursiyalar, “ochiq eshiklar”).

- Kasbga yo‘naltirish ishlari bo‘yicha yuqori sinf o‘quvchilarini “kasbni egallash yo‘llari”, “hozirgi mehnat bozorini tahlili” mavzusida tadqiqot ishlari olib borish. Kasbga yo‘naltirishda o‘qituvchining roli o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi yaqinlik tufayli rivojlanadi. O‘qituvchi o‘quvchi bilan muloqotga kirishar ekan, uni kuzatadi, o‘rganadi, bilimga intilishidan kelib chiqqan holda unga yo‘l yo‘riqlar berib boradi. O‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi yaqinlik bu bir maqsadga birgalikdagi mehnat tufayli shakllanadi. O‘qituvchi o‘quvchini ayniqsa o‘ziga yaqin bo‘lgan, birgalikdagi faoliyatda ishtirok etgan o‘quvchini o‘z bolasidek ko‘radi. Uni tarbiyasiga juda qiziqadi va hatto bitirib ketgandan keyin ham uni yutuqlaridan quvonadi.

O‘qituvchini o‘quvchini kasbga yo‘naltirishdagi roli va ahamiyati eng avvalo bu o‘quvchilarni tarbiyalashida, ta’lim berishida, ma’naviy boy inson bo‘lishlariga yordamlashishlarida ko‘zga tashlanadi. O‘quvchini o‘zini anglashi, o‘z “Men”ligini tanishi bu o‘z - o‘zidan kelib chiqmaydi albatta, bunda o‘qituvchining mehnati va talablari yotadi. O‘quvchini kasb tanlashida va bu kasb uning qiziqishlari bilan bog‘lanishida aynan o‘qituvchining amaliy ishlari, ya’ni tarbiyasi va bergan ta’limi yotadi. Biror narsaga qiziqish uchun insonda eng avvalo bilim, malaka bolishi bular asosida unda shakllangan dunyoqarash bolishi kerak. Bu dunyoqarashni esa albatta o‘qituvchining roli va o‘rnisiz egallab bo‘lmaydi.

Demak, ko‘rinib turibdiki, o‘qituvchi bu o‘quvchining eng aziz insoni, uni o‘z ota-onasidek ulug‘lashi kerak bo‘lgan zotdir. O‘quvchiga butun mehnatini singdirib borayotgan inson sifatida o‘qituvchining o‘rni bu almashtirib bo‘lmaydigan o‘rin ekanligini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. G‘oziyev E. Umumiy psixologiya.: -T. 2010y.
2. G‘oziyev E., Jabborov A. faoliyat va xulq - atvor motivatsiyasi.: -T.,2003 y
3. Yusupov E. Inson kamolotining ma’naviy asoslari.: -T., Universitet.,
4. 1998.
5. Z.T. Nishanova, G.K. Alimova – Psixologik xizmat. Psixokorreksiya.: - Namangan 2019
6. N.A. Aripova – Kasbiy psixologiya.: -T.2018,
7. V.M. Karimova, O.E. Hayitov, N.Sh. Umarova – Sotsial psixologiya.:T. 2020